

KASTAMONU BELDEĞİRMEN KÖY TARİHİ CAMİİ'NDE AĞŞAP MALZEME KULLANIMI

Hasan Aydın*
Z. Sevgen Perker**

ÖZ

Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Kastamonu, geçirdiği tarihsel süreç nedeniyle çok sayıda kültürel miras unsurunu bünyesinde barındırmaktadır. Sözü edilen kültürel miras unsurlarından bir tanesi de Kastamonu'nun Bozkurt İlçesi'ne bağlı Beldeğirmen Köyü'nde bulunan ve geleneksel mimaride ağşap kullanımının Anadolu'daki önemli örneklerinden bir tanesi olan camidir. Geçmişten günümüze üstün özellikleri ile tercih edilen ve özellikle de bol ve çeşitli olması nedeniyle Karadeniz Bölgesi yapı kültürü için önemli bir malzeme olan ağşap, Beldeğirmen Köy Camii'nin hem taşıyıcı sisteminde hem de diğer elemanlarında ustalikle kullanılmıştır. Günümüzde bakımsızlık ve çok yakında bulunan yeni caminin ibadet için tercih edilmesi gibi nedenlerle kullanım dışıdır. Söz konusu tarihi yapının ağşap malzeme kullanımının araştırılması ve tanıtılması bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kastamonu, Beldeğirmen, Cami, Tarihi Cami, AĞşap Cami.

ABSTRACT

Kastamonu which is one of the oldest center of population Anatolia has included many cultural heritage factors due to its historical processes that it has had. One of the aforementioned cultural heritage factors is the mosque which is in Beldegirmen Village connected to Kastamonu's Bozkurt District. The wooden mosque is one of the important models in Anatolia in terms of wooden material use in the traditional architecture. The wooden material which is an important in Black Sea Region's building culture as it has been preferred with its performance from past up to today. The wooden material is wide and various was ingeniously used on bearing systems and other components of Beldegirmen Village Mosque. It is out of use due to its disrepair and the preference on a new mosque which is nearby. The objective of this study was to examine and promotion of wooden material use in Beldegirmen Village Wooden Mosque.

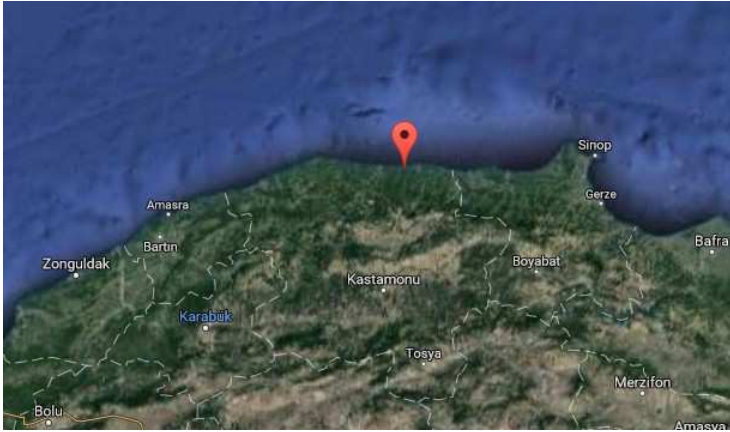
Keywords: Kastamonu, Beldeğirmen, Mosque, Historical Mosque, Wooden Mosque.

* Yüksek Mimar, Bursa.

** Doç. Dr., Uludağ Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü, Bursa, ORCID: 0000-0002-6640-111X, zsparker@uludag.edu.tr

Çağlar boyunca pek çok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan Anadolu, evrensel mimari miras açısından oldukça zengin bir coğrafya oluşturmaktadır. Anadolu'nun sahip olduğu mimari mirasın önemli bir kısmı ise ahşap malzeme kullanılarak üretilmiş geleneksel yapılardır. Sözü edilen yapıların çoğunluğunun, Anadolu kırsalında, yerel malzeme ve tekniklerin kullanılmasıyla inşa edilen konutlar olduğu bilinmektedir. Ancak Anadolu'nun ahşap malzeme kullanılarak inşa edilmiş mimari mirası geleneksel konut yapıları ile sınırlı değildir. Anadolu'nun kentsel ve kırsal alanlarında, ahşap malzeme ile inşa edilmiş ve zaman içinde karşılaştığı pek çok olumsuz etkiye rağmen ayakta durmayı başarmış ahşap camiler bulunmaktadır. Sözü edilen camiler Anadolu ahşap yapı geleneği açısından önemli bir yere sahiptir. Bununla birlikte ahşap camilere ilişkin araştırmalar sınırlı sayıdadır.

Anadolu'daki ahşap taşıyıcılı ilk cami örneklerinin Selçuklu ve Beylikler Dönemi'nde verildiği, bunlardan Beyşehir Eşrefoğlu Camii, Ankara Arslanhane Camii, Sivrihisar Ulucamii ve Afyon Ulu Camii gibi yapıların günümüze kadar ulaştığı bilinmektedir. Ahşap malzeme ile cami inşa etme geleneği Osmanlı'da da devam etmiş, öncelikle Kocaeli ve yöresinde ahşap camiler inşa edilmiştir. Özellikle orman bakımından zengin olan bölgelerde, yerel malzeme ve işgücü ile ahşap cami yapımı ustalıklı sürdürülmüştür. Bu anlamda en zengin bölge ise Karadeniz Bölgesi olmuştur. Karadeniz'in batısından doğusuna pek çok ilin kırsal alanlarında günümüze kadar ulaşan ahşap cami yapılarına rastlanmaktadır (Ayverdi 1989, Can 2003, Can 2004:9, Dolu 2015, Demir 2004, Karpuz 1990, Kuran 2012). Bununla birlikte, sözü edilen camilerin bir bölümünün, zaman içerisinde karşılaşılan olumsuz koşullar nedeniyle kaybedildiği de bilinmektedir.

Şekil 1. Kastamonu Kenti Konumu, 2017 (Google Earth)

Günümüzde, mimari mirası korumanın gerekliliği, evrensel anlamda kabul edilmektedir. Korumanın gerçekleştirilmesi ise pek çok fiziksel unsurla ilgili olmakla birlikte, öncelikle sahip olunan değer farkına varılmasına ve benimsenmesine bağlıdır. Bu bağlamda, Anadolu ahşap yapı geleneğinde

önemli bir yere sahip olan ahşap camilerin bir örneği bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Bilindiği gibi Kastamonu, kültürel miras bakımından zengin bir Anadolu kentidir. Kentin kırsalında da önemli tarihi yapılar bulunmaktadır. Beldeğirmen, Kastamonu'nun Bozkurt İlçesi'ne bağlı bulunan bir sahil köyüdür (Şekil 1, 2). Çalışma kapsamında, Kastamonu Beldeğirmen Köyü'nde bulunan ve yaklaşık bir asırdır ayakta duran tarihi Ahşap Camii'nin, özgün yapısal özellikleri ve günümüzdeki durumuna ilişkin tespitler aktarılmakta, bu değerli kültür mirasının tanıtımı yapılmaktadır.

Şekil 2. Beldeğirmen Köyü, Kastamonu, 2017 (Google Earth)

Beldeğirmen Camii'nde Yapısal Özellikler ve Ahşap Malzeme Kullanımı

Beldeğirmen Ahşap Camii, Beldeğirmen Köyü sahil kenarında bulunmakta ve tarihi bir çınar ağacının da yer aldığı köy meydanına cephe vermektedir (Şekil 3, 4). İnşa kitabesi bulunmadığından, inşa tarihi kesin olarak bilinmeyen caminin iç mekânında Osmanlı Dönemi'nde Sultan Reşat tarafından yazılan bir ferman yer almaktadır. Fermanda, Satılmış Bin Hacı Yakup Zeyd'in sahip olduğu arsayı vakfettiği ve arsanın gereğince kullanılması için talimatı bulunduğu, uygun kişilerin bulunması halinde gereğinin yapılması ifade edilmektedir.

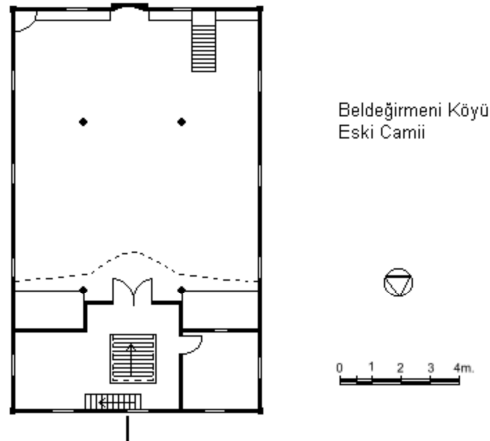

Şekil 3. Beldeğirmen Ahşap Camii Konumu, 2017 (Google Earth)

Şekil 4. Beldeğirmen Ahşap Camii Genel Görünüm, 2014

Ahşap malzeme ile iki katlı olarak inşa edilmiş olan cami, dikdörtgen bir plan şemasına sahiptir. İki katlı olan caminin zemin katında depo ve dükkân olarak ayrılan bölümler bulunmaktadır. Günümüzde bu bölümlerden biri muhtarlık olarak kullanılmaktadır. Kuzey ve güney yönlerinde bir miktar genişletilmiş olan üst katta ise caminin ana ibadet mekânı yer almaktadır (Şekil 5).

Şekil 5. Beldeğirmen Ahşap Camii Harim Kotu Planı (Can 2003:123)

Ahşap malzeme, yapının duvarlarında, döşemelerinde, çatısında, doğramalarında, merdivenlerinde ve iç mimari elemanlarında ustalıkla kullanılmıştır.

Yapının kuzey cephesini ortalamayan çift kanatlı ahşap giriş kapısından ulaşılan zemin kattan, harimin yer aldığı üst kata bir merdiven ile ulaşılmaktadır. Ahşap merdivenin 132 cm genişliğinde 10 adet basamağı bulunmakta olup her bir rıhtının yüksekliği 25 cm'dir (Şekil 6, 7).

Şekil 6. Giriş Kapısı ve Harime Çıkış

Şekil 7. Harime Çıkış Merdiveni

Merdivenden çıktığında son cemaat bölümü olarak nitelendirilebilecek olan alana ulaşılmaktadır (Şekil 8). Bu alana harime giriş sağlayan kapının yanı sıra bir de oda kapısı açılmaktadır. Her iki kapı da ahşap malzeme ile yapılmıştır. İmam odası olarak kullanılan odanın batı ve kuzey yönlerinde iki penceresi bulunmakta olup tavan yüksekliği 240 cm'dir (Şekil 9).

Şekil 8. Harim Katı Son Cemaat Bölümü

Şekil 9. Harim Katı İmam Odası

Yaklaşık olarak 450 cm yüksekliğinde olan harimin çatı yükü yapıyı çevreleyen ahşap duvarlar ve harim mekânında yer alan dört adet dairesel kesitli ahşap dikme ile taşınmaktadır. Çapları 18 cm olan ahşap dikmelerin iki adedi giriş kapısının iki tarafında, kapıdan mesafeli olarak konumlanmaktadır. Sözü edilen dikmeler harim kotunda üst mahfil döşemesini, üst mahfil kotunda ise çatı yükünü taşıma görevini üstlenmektedir (Şekil 10). Diğer iki dikme ise ana ibadet mekânının üst örtüsünü taşımaktadır. Ahşap dikmelerin kaide ve başlıklarında geometrik detaylar göze çarpmaktadır. Ayrıca dikmelerin harim tavanına yakın kısımlarında fenerlikler dikkati çekmektedir (Şekil 11).

Caminin yapıldığı dönemde, aydınlatmanın fenerler ile sağlanıyor olması yapının dikme detaylandırmasına da yansımıştır (Aydın 2017). Yapının esas taşıyıcılarından olan ahşap dikmelerin hem bezemeli kaideler ve üst başlıklar ile oluşturulması hem de birden fazla görev üstlenecek biçimde detaylandırılması dönem mimarisinin işlevsel, sanatsal ve akılcı yaklaşımına işaret etmesi bakımından önem taşımaktadır.

Şekil 10. Harim Girişi ve Mahfil Görünümü

Şekil 11. Ahşap Dikmede Üst Başlık ve Fenerlik Detayı

Yapının duvarlarında kullanılan ahşap elemanların genişlikleri yaklaşık 25 cm, döşeme kaplamasında kullanılan ahşap elemanların genişlikleri ise yaklaşık 20 cm dir. Harim, genişliği 70 cm, yüksekliği 140 cm olan altı üstlü toplam 14 adet ahşap pencere ile aydınlatılmaktadır (Şekil 12).

Şekil 12. Yapı Elemanlarında Ahşap Kullanımı

Harim kapısının tam karşısında konumlanan ahşap mihrabın niş genişliği 107 cm, çerçevesiyle birlikte genişliği 140 cm olup, en yüksek noktası harim döşemesinden 250 cm yukarıdadır. Mihrapta kullanılan ahşap elemanların ağaç türü farklılığı ve fiziksel durumu mihrabın yakın zamanda yenildiğini düşündürmektedir (Şekil 13). Araştırma kapsamında mihrabın özgün durumuna ilişkin bilgi ve belgeye ulaşılamamıştır (Aydın 2017).

Yapının güney duvarında, yapının batı duvarından 155 cm uzaklıkta ahşap minber konumlanmaktadır. Minber 221 cm uzunluğunda, 82 cm genişliğinde olup yan yüzlerinin ve harim döşemesine oturan ahşap dikmelerinin ustalıkla bezendiği görülmektedir (Şekil 14). Minberin ahşap basamaklarında ise yenileme yapıldığı, ağaç türü ve fiziksel durum farklılığından anlaşılmaktadır.

Harimin güneydoğu köşesinde ise ahşap kürsü yer almaktadır (Şekil 15). Kürsünün yerden yüksekliği 50 cm olup, korkuluk üst hizası ise 143 cm'dir (Aydın 2017).

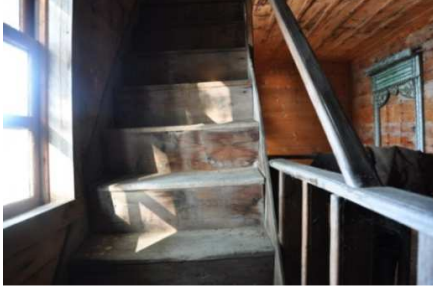
Şekil 13. Ahşap Mihrap Şekil 14. Ahşap Minber Şekil 15. Ahşap Kürsü

Kırma çatı ile örtülü olan caminin harim mekânının tavanında da yine ahşap malzeme kullanımı göze çarpmaktadır (Şekil 16). Piramidal biçimde belirli bir yüksekliğe kadar getirilen tavanın tam ortasına, ahşap bir tekne tavan yerleştirildiği görülmektedir (Can 2003). Kubbesiz olarak inşa edilmiş ahşap cami tavanlarının ortalarında, farklı detaylandırmalar ve bezemeler içeren yüksek tavan uygulamalarına Karadeniz kırsalında sıklıkla rastlanmaktadır.

Şekil 16. Ahşap Tekne Tavan

Caminin üst mahfil kotuna, harim katı son cemaat bölümünde bulunan ve kol genişliği 70 cm olan ahşap merdiven ile ulaşılmaktadır. Mahfil döşemesine oranla fiziksel açıdan iyi durumda olan merdiven basamaklarında bozulmalar dikkati çekmektedir (Şekil 17, 18).

Şekil 17. Mahfil Ahşap Merdiveni

Şekil 18. Mahfil Ahşap Merdiveni

Mahfilin döşeme ve tavanında, kırılmış ve kopmuş ahşap eleman parçaları görülmektedir. Özellikle tavadaki fiziksel yıpranma ve mahfil döşemesinde görülen kiremit parçaları; ahşap konstrüksiyon ile inşa edilmiş olan kırma çatının elemanlarında da bozulmalar oluştuğuna işaret etmektedir. Yağış sularının yapı içine girdiği ve bu durumun zamanla yapının tüm ahşap elemanlarına zarar verebileceği anlaşılmaktadır. Ahşap elemanlarda görülen mekanik aşınma ve biçimsel deformasyon, yapının özellikle de mahfil kotunun, uzun bir süredir kullanım dışı olduğuna ve bu nedenle de bakımsız kaldığına işaret etmektedir (Şekil 19, 20, 21 ve 22).

Şekil 19. Mahfil Kotu Ahşap Elemanlarında Bozulmalar

Şekil 20. Mahfil Kotu Ahşap Elemanlarında Bozulmalar

Şekil 21. Mahfil Kotu Ahşap Elemanlarında Bozulmalar

Şekil 22. Mahfil Kotu Ahşap Elemanlarında Bozulmalar

Yapıya dışarıdan bakıldığında, üç katlı bir geleneksel Karadeniz konutundan farklı görünmediği söylenebilmektedir. Caminin kuzey cephesi camiye girişin sağlandığı ve muhtarlık girişinin bulunduğu cephedir. Cami giriş kapısı cepheyi ortalamaktadır. Cami kapısının sağında ve solunda birer dükkân bölümü ve onlara ait birer kapı ve dikdörtgen formda pencere yer almaktadır (Şekil 23).

Caminin güney cephesi yapının en sade cephesidir. Cephede mihrabın dışı doğru yaklaşık 25 cm'lik bir çıkma yaptığı görülmektedir. Cephenin mahfil kotu hizasında iki adet pencere yer almaktadır. Pencereler, mihrabın orta aksına göre her iki yönde eşit mesafede konumlanmaktadır. Güney cephesinin zemin kat hizasında sağ tarafta iki kanatlı ahşap bir kapı yer almaktadır. Kapı, günümüzde kullanım dışıdır. Cephenin harim kotu duvarının ise dışı doğru biçimsel deformasyona uğradığı gözlenmektedir. Ahşap malzemede bozulmaların gözlemlendiği duvara sonradan bir de elektrik panosu asıldığı görülmektedir (Şekil 24).

Yapının doğu cephesinde biri alt kotta, dördü üst kotta olmak üzere toplam beş adet pencere bulunmaktadır. Yapı malzemelerinde en fazla bozulmanın görüldüğü cephe doğu cephesidir. Cephenin önemli bir bölümünün yağış sularının doğrudan yüzeye çarpmasının yanı sıra çatıdaki sorundan dolayı da zarar gördüğü düşünülmektedir. Diğer yandan yapının özgün durumuna göre en fazla değişikliğin yapıldığı cephenin de doğu cephesi olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle cephedeki ahşap elemanların bir kısmının renk ve biçim bakımından diğer elemanlardan farklılık gösterdiği görülmektedir. Bu durum yakın zamanda yapılan bir yenilemeye işaret etmektedir. Üst kotta bulunan pencerelerin üç adedinin altına, sonradan 20 cm'lik sac bir denizlik eklendiği anlaşılmaktadır. Alt kottaki pencerenin önüne ise özgün durumda olmayan demir bir korkuluk takıldığı görülmektedir (Şekil 25).

Şekil 23. Kuzey Cephesi

Şekil 24. Güney Cephesi

Caminin karayolundan görülen tek cephesi batı cephesidir. Cephede, zemin kat hizasında dört adet kapı ve beş adet pencere bulunmaktadır. Bu kattaki pencere ve kapıların doğramalarında biçimsel deformasyon olduğu dikkati çekmektedir. Cephede, harim mekânını aydınlatan, toplam sekiz adet pen-

cere ise altlı üstlü dizilmiş, dörderli iki sıra halindedir. Batı cephesi duvar yüzeyindeki bazı noktalarda ahşap malzemenin bozulmaya uğradığı gözlenmektedir (Şekil 26) (Aydın 2017).

Şekil 25. Doğu Cephesi

Şekil 26. Batı Cephesi

Değerlendirme ve Sonuç

Yapılan araştırmada, Anadolu ahşap cami mimarisinin önemli bir örneği olan, Kastamonu Beldeğirmen Köyü Tarihi Camii'nin yapısal özelliklerinin, ahşap malzeme kullanımının ve güncel durumunun tespit edilerek aktarılması amaçlanmıştır. Araştırma için yapıya karayolu ile ulaşım sağlanmıştır. Ulaşımında herhangi bir sorun yaşanmamış olmakla birlikte, yolda bu değerli kültür mirasının ziyaret edilmesini kolaylaştıracak herhangi bir yönlendirme tabelası ile de karşılaşmamıştır. Yapının cephe verdiği meydana veya yapıda da herhangi bir tanıtım bilgisi yer almamaktadır. Caminin, dış görünüş itibarıyla Karadeniz geleneksel konut mimarisine çok yakın bir anlayış ile biçimlendirilmiş olduğu görülmektedir. Böylesi bir cephe anlayışının bulunması ise ibadet yapısı olduğunun algılanmasını zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda yönlendirme ve bilgi tabelalarına duyulan gereksinim daha da artmaktadır.

Yapının tüm elemanlarında ahşap malzemenin ustalıkla kullanıldığı görülmektedir. Mekân organizasyonundan en ufak detay ölçeğine kadar işlevsel, akılcı ve sanatsal bir anlayışla inşa edilmiş olan yapının uzun bir geçmişe sahip olduğu bilinmektedir. Zaman içinde karşılaştığı pek çok olumsuz etken karşısında halen varlığını sürdürmesi, kültürel sürdürülebilirliğin sağlanması açısından sevindiricidir. Ancak araştırma kapsamında yapıda, kullanım dışı kalma ve buna bağlı bakımsızlık nedeniyle çeşitli bozulmaların başladığı tespit edilmiştir. Geleneksel yapıların pek çoğunun, özellikle çatıdan veya dış cepheden giren yağış sularının olumsuz etkilerinden zarar gördüğü ve önlem alınmadığı takdirde, kısa sürede kaybedildiği bilinmektedir. Beldeğirmen Ahşap Camii'nin mahfil kotu tavanındaki sorun mahfil döşemesine ve merdivenlerine zarar vermiştir. Bu nedenle acilen önlem alınmasının gerekliliğine inanılmaktadır.

Araştırma kapsamında, yapıda yakın zamanda, özellikle de fiziksel eskime nedeniyle, bazı değişiklikler yapıldığı tespit edilmiştir. Kullanıcıların, yapıyı kullanmaya devam etme gayretiyle yaptıkları değişikliklerin, yapının

özgün görünümüne zarar verdiği görülmektedir. Doğu cephesine eklenen sac denizlik, yine aynı cephede yer alan yeni ahşap elemanlar bunun birer örneğidir. Diğer yandan, yapılan yenileme çalışmalarının gereksinimi karşılamadığı, caminin kullanım dışı bırakılmasından anlaşılmaktadır. Yerel halk, yeni inşa edilen camiyi tercih etmektedir. Yapının güney cephesinde görülen elektrik panosu ve çeşitli cephelerini açıktan saran elektrik kabloları, camide güncel servis sistemlerine gereksinim duyulduğunu da göstermektedir. Ancak elektrik panosu ve kabloların mevcut durumu, yangın riskini akla getirmektedir.

Sonuç olarak, Beldeğirmen Ahşap Camii'nin korunarak gelecek kuşaklara aktarılması, hak ettiği değeri yeniden bulabilmesine bağlıdır. Bu bağlamda yerel halktan başlamak üzere tanıtım ve bilinçlendirme çalışmaları yapılması, yapının fiziksel durumunun uzman görüşü ile iyileştirilmesi ve yapının yeniden kullanıma açılması gerektiğine inanılmaktadır.

KAYNAKLAR

- AYVERDİ Ekrem Hakkı (1989). *Osmanlı Mimarisinin İlk Devri*, 2. Baskı, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayını.
- AYDIN Hasan (2017). *Geleneksel Anadolu Cami Mimarisinde Ahşabın Yapısal Kullanımı*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı, Bursa.
- CAN Yılmaz (2003). "Kastamonu ve Sinop Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14-15:117-134.
- CAN Yılmaz (2004). *Samsun Yöresinde Bulunan Ahşap Camiler*, İstanbul: Etüt Yayınları.
- DEMİR Necati (2004). "Trabzon ve Yöresinde Ahşap Camiler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, 29: 1 - 17.
- DOLU Yusuf Burak (2015). "Kocaeli ve Çevresinde Çandı (Ahşap Yığma) Teknikle Yapılmış Camiler", *Uluslararası Gazi Akçakoca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, s.1685 - 1701, Kocaeli: Kocaeli Belediyesi Yayını.
- GOOGLE EARTH, (Erişim Tarihi: 22.025.2017)
- KARPUZ Haşim (1990). "Trabzon'un Çaykara İlçesi Köylerinde Bulunan Bazı Camiler", *Vakıflar Dergisi*, 21 (1990): 281-298.
- KURAN Aptullah (2012). "Anadolu'da Ahşap Sütunlu Selçuklu Mimarisi", *Selçuklular'dan Cumhuriyet'e Türkiye'de Mimarlık*, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.